

DIYANET ÇOCUK DERGİSİNİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Zafer YILDIZ**

ÖZET

Bu çalışmayla Diyanet Çocuk Dergisi'nin din öğretimi açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Diyanet Çocuk Dergisi, 1979 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli yayınlarından biri olarak yayın hayatına devam etmektedir. Din öğretimini amaçlayan her türlü araç, materyal ve faaliyet din öğretiminin inceleme alanına girmektedir. Bu nedenle Diyanet Çocuk Dergisi de din öğretimi açısından değerlendirilmelidir. Çalışmada 1985-2004 yılları arasındaki Diyanet Çocuk Dergileri incelenmiştir. Öncelikle dergilerdeki metinler konularına göre tasnif edilmiş ve sonrasında bu metinler inanç ve ibadet öğretimi açısından incelenmiştir. Ayrıca din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzlukların dergi için ne ölçüde geçerli olduğu da araştırılmıştır. Araştırma sonucunda derginin genel olarak inanç ve ibadet öğretimi açısından başarılı olduğu ancak görsel olarak zenginleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Din Öğretimi, Çocuk, Çocuk Dergisi, Diyanet Çocuk Dergisi*

EVALUATION OF KIDS MAGAZINE OF PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS FROM THE POINT OF RELIGIOUS TEACHING

ABSTRACT

With this study Kids Magazine of Presidency of Religious Affairs is aimed to evaluate from the point of Religious Teaching. Kids Magazine of Presidency of Religious Affairs has been published by Presidency of Religious Affairs since 1979. All types of tools, materials and activities aimed to teach religion is fall under the review of religious teaching. Therefore, Kids Magazine of Directorate of Religious Affairs should be

---

* Bu araştırma yüksek lisans tezinden bir bölümdür.

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD Doktora Öğrencisi, mrzaferyildiz@hotmail.com

evaluated in terms of religious teaching. In the study Kids Magazines of Directorate of Religious Affairs published between 1985-2004 were reviewed. First of all texts in magazines are classified according to their subjects and later these texts are examined in terms of belief and worship teaching. The negativities to be avoided for religious teaching is what extent valid for the magazine is also researched. At the end of the study it is ensued that in general the magazine is successful in terms of belief and worship teaching but it is needed to be enriched methodologically and visually.

Key words: *Religious Teaching, Kid, Kids Magazine, Kids Magazine of Presidency of Religious Affairs*

1. GİRİŞ

Toplumun değer ölçülerinin geliştirilmesinde ve yeni nesle aktarılmasında eğitim önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bu değer ölçülerini belirleyen en önemli kaynak dindir. Din eğitimin gayesi de “insanı mutlak hakikate, mutlak adalete, mutlak iyiliğe ve mutluluğa erdirmek”¹ şeklinde ifade edilmiştir. Dinin nihâî hedefi insanın mutluluğu olduğuna göre, din eğitiminden beklenen gaye; yaş, cinsiyet, kültür farklarını gözetenek, insana bu mutluluğu elde etmesini sağlayacak uygun yöntem ve tekniklerle öğretmek olacaktır.

Kitle iletişim araçları yaygın eğitimin bir parçasıdır. Kitle iletişim araçları insanların duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkileyici ve yönlendirici önemli bir güce sahiptir.² Kitle iletişim araçları bu özelliğinden dolayı son yıllarda eğitimde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla birçok insana aynı anda ve çok kısa bir sürede ulaşma imkânı söz konusudur. Dolayısıyla televizyon, radyo, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarında yayınlar dikkat ve özen gerektirir. Bu durum din öğretimi açısından daha hassas bir noktadadır. Çünkü din öğretiminde kitle iletişim araçları kullanılırken yapılan yanlışlar birçok insanı etkilemekte ve bu yanlışların telafisi çok zor olmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının din öğretimi açısından incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Diyanet Çocuk Dergisi, 1979 yılından itibaren resmî bir kurumun yayın organı olarak yayınlanmaya başlamış ve bugün de yayın hayatını sürdürmektedir. İlk yayınlandığı yıldan itibaren ara vermeden yayın hayatını sürdüren dergi aylık olarak basılmaktadır. Dergi çocuklar için eğlendirici, öğretici olmasının yanında, dinî ve millî değerlerimize bağlı bir nitelik taşımaktadır.

---

¹ Nevzat Ayasbeyoğlu, *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1968, s.26.

² Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, Ankara, 2003, s. 140.

Diyanet Çocuk Dergisi'nin, yayın içeriğinin ne derece çocuğun dinî gelişim özelliklerine uygun olduğu ve ne derece din öğretimi açısından doğru yöntem ve teknikleri kullandığı incelenmelidir. Çünkü "her türlü din eğitimi, el yordamı, deneme-yanılma uygulamalardan kurtarmak, onu kendiliğindenliğe bırakmamak, fikir kısırlığını önlemek için çalışmak"³ din eğitiminin görevleri arasında sayılmıştır. Din eğitiminin bilimsel verileri ışığında, büyük bir okuyucu kitlesine sahip olan Diyanet Çocuk Dergisi değerlendirilmelidir.

Çocuk edebiyatı, çocuğun zengin dünyası içinde birçok konuyu ele almaktadır. Çocuk dergileri üzerine yapılmış birçok araştırma vardır ve dergiler farklı yönlerden araştırma konusu yapılmıştır.⁴ Din ve dinî konular, çocuğun dünyası içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu yayınlarda çocuğun dünyası içerisinde önemli yeri olan dinin ne kadar ve nasıl ele alındığına dair araştırmalar maalesef ortaya konulmamıştır. Çocuğun temel eğitim çağında aldığı bilgiler onun yaşamını şekillendirmektedir. Bundan dolayı çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirilen çocuğa yönelik yayınların din eğitimi açısından incelenmesi büyük önem göstermektedir.

Birçok kitap, dergi ve görsel yayın organlarında din öğretimini amaçlayan görsel ve yazılı materyaller yer almaktadır. Bu yayınların din eğitim bilimi açısından tek tek incelenmesi gerekir. Bu yayınlar arasında çocuğa yönelik dergilerden olan Diyanet Çocuk Dergisi'nin din eğitimi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmayla din eğitim bilimine bir katkı sağlanması ümit edilmektedir.

Çocukta dinî inancın gelişmesinde birçok etken vardır. Çocuk yayınları da bu etkenler arasında sayılmaktadır. "Çocuğa bütün müesseseleriyle dini, dindarı, ahlâkı ve faziletleri sevdirecek; öyle olmaya özendirecek; yaşadığı toplumda bulamadığı güzel şeyleri ona tanıttacak ve benimsetecek olan çocuk yayınlarıdır."⁵ Çocuk yayınları içerisinde dergilerin önemli bir yeri vardır. Yavuz, dinî inancın gelişmesinde var olan etkenlerin içerisinde özellikle dergileri de zikretmektedir. Yavuz, bu etkenleri şu şekilde sıralar: "...başta anası, babası olmak üzere ailenin öteki büyükleri, kardeşleri, oyun ve okul arkadaşları, öğretmeni, okulu, komşuları, cami, cami eğitimi, okuduğu kitap, dergi, gazete, televizyon programları, gördüğü

³ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998, s.18.

⁴ Çocuk dergileri üzerine yapılmış araştırmalardan bazıları için bkz. Ali Gurbetoğlu, "İkinci Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocukluk Anlayışı", Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 40, Sayı:2, 2007, Öztürk Emiroğlu, *Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992. Hüseyin Şimşek, *Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002.

⁵ M. Yaşar Kandemir, "Çocuk Yayınlarına Temel Yaklaşımlar", *Çocuk Edebiyatı Yılığ*, Göküzü Yayınları, İstanbul, 1987, s. 550.

filmler, dinlediği radyo programları, mahalle, köy, kasaba, şehir hayatı vs.'den oluşmaktadır.”⁶ Günümüzde din eğitimi araç-gereç açısından eskiye göre daha iyi durumda olduğumuz söylenebilir. Fakat bu araçların kalitesi, çocuğun seviyesine uygunluğu konularında araştırma yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu çalışma ülkemizde uzun yıllardır yayımlanan Diyanet Çocuk Dergisi üzerinde yapılan ilk araştırmadır. Bu yönüyle önemli olduğu gibi bu tür araştırmalara öncülük etmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Çağımızın getirdiği teknolojik yenilikler ve bilimsel gelişmeler, çocukların her yaşta ve her düzeyde ilgi alanlarının farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu farklılık, çocuk edebiyatının disiplinler arası bir çalışma olarak ayrı bir alan haline gelmesine neden olmuştur. Bu makalede çocuk edebiyatı ürünlerinden bir tanesi olan Diyanet Çocuk Dergisi'nin din eğitimi açısından değerlendirmeye tabi tutulması, çocuk edebiyatı ve din eğitimi alanları arasında bir bağın oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Bu makale 1985-2004 yılları arasında yayımlanan Diyanet Çocuk Dergileri'ni kapsamaktadır. Derginin ilk altı yılına ait sayılarına Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde tam olarak ulaşılamadığından bu sayılar değerlendirme içerisinde yer almamaktadır.

Derginin din eğitimi açısından değerlendirilmesinde şöyle bir yöntem izlenmiştir: Öncelikle derginin bütün sayılarında çıkan din öğretimini amaçlayan metinler konularına göre tasnif edilmiştir. Buna göre:

- a. İnanç öğretimini hedefleyen metinler,
- b. İbadet öğretimini hedefleyen metinler, şeklinde bir tasnife tabi tutulmuştur.

Tasnif edilen bu metinler, din öğretiminde iki önemli öğrenme alanı olan inanç ve ibadet eğitimi açılarından incelenmiştir. Dergide 1985-2004 yılları arasında yayınlanan inanç ve ibadet eğitimiyle ilgili metinlerin tamamı incelenmiş ancak bunlardan önemli görülenler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Son olarak din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzlukların dergi için söz konusu olup olmadığı incelenmiş ve elde edilen verilere göre Diyanet Çocuk dergisi din eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

2. TÜRKİYE'DE ÇOCUK DERGİLERİNİN TARİHİ

Osmanlı Devleti'nde 18. yy.'da başlayan batılılaşma ya da yenileşme, 19. yy.'da toplumsal ve kültürel yenileşmeye doğru kaymıştır. Bu

⁶ Kerim Yavuz, *Çocuk ve Din*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 158

yenileşme gayreti, halkı eğitmek ve daha geniş okuyucu kitlesine ulaşabilmek için gazete ve dergi çıkarma çalışmalarını, çocuklar için de dergi hazırlama düşüncesini hızlandırmıştır. Türkiye’de ilk çocuk gazetesi olan “Mümeyyiz” (1869) yayın hayatına başlamıştır.⁷ Eski harfli çocuk dergileri genelde kısa bir yayın hayatına sahiptir. Mümeyyiz 49 sayı çıkmıştır. Çocuklara Mahsus Gazete, 627 sayıyla en uzun ömürlü çocuk dergisi olmuştur. 166 sayıyla Çocuklara Rehber ve 113 sayıyla Yeni Yol diğer uzun soluklu dergilerdendir. Öteki dergilerin çoğunluğu yirmi sayıyı bile bulmamıştır.⁸

1923-1943 yılları arasında bu tip yayınların sayısı 90’a yakındır. 1944 yılında ise 15 kadar çocuk gazete ve dergisi yayınlanmaktadır.⁹

Eski harfli çocuk dergileri üzerine yapılan bir araştırmada, bu dergilerin özellikleri olarak aşağıdakiler sıralanmaktadır:¹⁰

a. Dergiler satış ve traj düşüklüğü yaşadıkları için, “uyandıran masa saati”, “çeyrek altın lira”, “mürekkepli kalem”, “cep atlası” gibi promosyon dağıtmışlardır.

b. Dergilerin çıkış yeri genellikle İstanbul’dur. Üç dergi Selanik (Aile, Çocuklara Rehber, Çocuk Bahçesi), iki dergi Bursa (Ciddî Karagöz, Haftalık Çocuk Gazetesi), iki dergi İzmir (Mektepliler Alemi, Çocuk Yıldızı), bir dergi de (Türk Çocuğu) Ankara’da yayınlanmıştır.

c. Genellikle siyasî ve sosyal yapıya göre hareket ederler. Devletle ve devleti idare edenlerle araları her zaman iyidir.

d. Tamamına yakınında okuyucu mektupları köşesi vardır.

e. Genellikle haftalık, küçük bir bölümü de on beş günde bir çıkmaktadır. Yalnız bir tanesi (Türk Çocuğu) aylıktır.

f. Dergilerdeki reklam ve ilanlar Meşrutiyet’e kadar genellikle yetişkinler içindir. Meşrutiyet’le beraber çocuklara yönelik reklâm ve ilanlar daha sık görülmüştür.

g. Dönemin tanınmış yazarları, 19. asrın sonlarından itibaren çocuk dergilerinde görünürler: Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik [Bölükbaşı], Hüseyin Cahit [Yalçın], Raif Necdet [Kestelli], Celal Sahir [Erozan], İsmail Hakkı [Baltacıoğlu], Hüseyin Ragıp [Baydur], Faik Ali [Ozansoy], Niğâr binti Osman, Ali Ulvi [Elöve], Mehmet Emin [Yurdakul],

⁷ Öztürk Emiroğlu, “Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine”, *Birinci Çocuk Edebiyatı Sempozyumu*, İlesam, Ankara, 1995, s. 143.

⁸ Cüneyt Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999, s.18.

⁹ *Meydan Larousse*, “Çocuk” maddesi, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, Cild : II, İstanbul, 1976, s. 283.

¹⁰ Okay, 1999, s. 18-23.

Sabiha [Sertel], Nafi Atuf, Yusuf Akçura, Ahmet Cevad [Emre], Enis Behiç [Koruyürek], Osman Fahri, Baha Tevfik, Edhem Nejad, Akagündüz, Avanzade Mehmed Süleyman vb.

Başka bir araştırmada 1829-1928 yılları arasında yayımlanmış çocuk dergilerinin ortak yönleri olarak şunlar tespit edilmiştir:

a. Çocuklara karşı saygılıdır. Öyle ki dergiler çocuklara hitaplarında “Bey, Beyefendi” sözcüklerini kullanmışlardır. “Bir kusurumuz, hatamız olursa af ola.” gibi cümlelere dergilerde sık rastlanmaktadır.

b. Sömüren – sömürülen ilişkilerini ısrarla ele almaktadırlar. Beyuşak, ağa- köylü, zengin- fakir ilişkileri her türlü yazı içinde işlenmektedir.

c. Kısa ömürlüdürler.¹¹

Çocuk dergileri, önce cerîde ve gazete, 1880’den sonra risâle, 1909’dan sonra mecmûa ve dergi olarak isimlendirilmiştir.¹²

Dergilerin çoğunluğunun bir yıl bile devam etmemesinin, yayın hayatlarının kısalığının nedenleri olarak şu sebepler gösterilmektedir: “Rağbetsizlik, maddî imkansızlık, eğitim durumu, kağıt sıkıntısı, çocuk psikolojisine uygun olmaması, siyâsi nedenler, kendini tanıtmama, ulaşım problemi”¹³

Bir başka araştırmacı da cumhuriyet dönemine kadar çıkan dergileri ve bu dergilerin ortak özelliklerini şu şekilde sıralar: “1930’larda yayınlanmış olan Yavru Türk, Gelişim yayınlarıncı basılan Çocukça, 1988 yılı Haziran ayında Gelişim yayınları tarafında aylık olarak çıkarılan Doğan Kardeş ve Milliyet Kardeş çizgilerinde olan Bando, 1988’de Zaman Gazetesi’nin haftalık olarak 16 sayfa halinde verdiği ve kısa bir süre sonra yayını durdurulan Zaman Çocuk, Yugoslavya’daki Türklerin Temmuz ve Ağustos ayları hariç çıkardığı Tan’ın aylık çocuk dergisi olan ve içinde diğer dergilerden alıntılarının bulunduğu 32 sayfalık Kuş, Türk Hava Kurumu’nun yayın organı olan Uçan Türk Dergisi’nin 8 sayfalık ve havacılığı sevdirmeyi amaçlayan ek dergisi Uçan Çocuk, Dışbank tarafından çocukları eğitmeyi ve eğlendirmeyi amaçlayarak çıkarılan dergi Uçan Çocuk, Garanti Bankası tarafından baskı ve içerik olarak özenle çıkarılmış olan Çekirge, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu’nun çocuk okul aile dergisi olarak yayımladığı, uzun bir geçmişi olan Çocuk ve Yuva, 1980’li yılların ilk yarısında Hürriyet Gazetesi tarafından çıkarılmış olan Hürriyet Çocuk, Pamukbank’ın 1979’da çıkarmaya başladığı 34 sayfalık aylık çocuk dergisi Pamuk Çocuk.”

¹¹ İsmet Kür, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 50, Ankara, 1991, s. 545-546.

¹² Emiroğlu, 1995, s. 144.

¹³ Emiroğlu, 1995, s. 145.

“Bu dergilerin hemen tamamına yakın kısmı düzenli ve istikrarlı bir biçimde çıkmamışlardır. Bunda dönemin sosyal, siyasal çalkantıları yanında sürekli savaşların açtığı istikrarsız ortamın etkisi büyüktür. Dil ve imla ile ilgili kararsızlıklar büyükler için basılan gazete ve dergiler yanında çocuk dergileri için de geçerli olmuştur. Dili çocukların anlama ve algılama düzeylerinin çok üstünde kaldığı gibi; noktalama, cümle yapıları gibi konularda da özenli bir birlik bulunmamaktadır. Resimleme de çizmelerin kendi özgün çizgileri ve yerli motifler yerine daha çok yabancı çocuk dergilerinden alınan veya benzetilmeye çalışılan resimler ön plandadır. Eğitim bilimlerinin o dönemin ihtiyaçlarına yönelik bulgularına fazlaca dikkat edilmemiştir.”¹⁴

Cumhuriyet döneminde yeni harflerin kabulüyle çocuk dergilerinin sayı ve baskı sayılarında bir artış olmuştur. Bu dönemin en önemli çocuk dergileri arasında Diyanet Çocuk Dergisi de gösterilmektedir. Diğer çocuk dergileri ise şunlardır: “Milliyet Çocuk, Tercüman Çocuk, Türkiye Çocuk, Milliyet Kardeş, Can Kardeş, Gül Çocuk, Kumbara, Pembe Dinazor, Şeker Çocuk, Bando, Kırmızı Fare, Mavi Kuş.”¹⁵

3. DIYANET ÇOCUK DERGISİ

Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarını kitap yayınları, süreli yayınlar, sesli ve görüntülü yayınlar olmak üzere üç ana bölüme ayırmaktadır. Bu yayınlardan süreli yayınların amaçları “halkımızı dinî konularda bilgilendirme, aydınlatma, millî-manevî değerlerimiz hakkında bilgi sahibi kılma, dinî-meslekî genel kültür kazandırma, teşkilatla ilgili haber konularında bilgi sahibi kılma.”¹⁶ şeklinde ifade edilmektedir.

Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli yayınlarından biridir. Diyanet Çocuk Dergisi, 1979 yılında üç ayda bir yayımlanmak sùretiyle yayın hayatına başlamıştır. Ağustos 1980 tarihli 5. sayısından itibaren iki ayda bir yayımlanmaya başlamış ve senede altı sayı olarak çıkmıştır.¹⁷

Dergi sekiz ay sonra ayda bir olarak yayın hayatına devam etmiştir. Derginin her ay çıkacağı haberi “Bir Müjde” adında bir başyazı ile duyurulmuştur.¹⁸ Dergi ilk başlarda 15 günlük, hatta haftalık bir dergi haline gelebilmeyle bile hedeflemiştir.¹⁹

¹⁴ Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.215.

¹⁵ Mustafa Rûhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 242.

¹⁶ I. Din Şûrası, Tebliğ ve Müzakereler II (1-5 Kasım 1993), Ankara 1985, s.298-299.

¹⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, “2. Cildimize Başlarken”, Sayı: 5, Ağustos, 1980, s.1.

¹⁸ DÇD, “Bir Müjde”, Sayı:10, Mayıs, 1981, s.1.

¹⁹ DÇD, “3. Cildimize Başlarken”, Sayı:11, Haziran 1981, s. 1.

Diyanet Çocuk Dergisi, 1993 yılına kadar 32 sh.'dan oluşmaktadır. 1993 yılının ilk sayısı ile birlikte sayfa sayısı da artmış ve 48 sh. olarak bugüne kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Diyanet Çocuk Dergisi, 2002 yılında, Çocuk Edebiyatçıları ve Sanatçıları Birliği'nin düzenlediği "23 Nisan Çocuk Edebiyatı Ödülleri" arasında "Çocuklara Dergi" dalında en iyi çocuk dergisi ödülüne layık görülmüştür. Dergi bunu "Diyanet Çocuk Dergisi, sanat ve edebiyatın toplum üzerindeki etkisini göz önüne alarak her sayıda en iyisini yapmanın gayreti içerisinde olmuştur. Bütün dikkatle takip eden ve çocuklar için hizmet üreten bir kuruluş olan Çocuk Edebiyatçıları ve Sanatçıları Birliği; 'Marifet iltifata tabidir' diyerek, dergimizi ve yapılan hizmetleri ödüllendirmişlerdir." sözleriyle haber yapmıştır.²⁰

Diyanet Çocuk Dergisi, aylık 50 binlik trafiği ile çocuk dergileri içerisinde en çok satan dergiler arasındadır. Ancak dergi diğer süreli yayınların satıldığı yerlerde, gazete-dergi satılan büfelerde bulunmamaktadır. Dergi abone sistemi ve diyanet teşkilatına bağlı müftülükler kanalıyla dağıtılmaktadır.

Dergi Mart 2004 sayısında okurlarına bir anket göndermiştir. Anket sonuçlarına göre derginin okur kitlesinin çoğunluğunu % 45'lik bir oranla ilköğretim birinci kademe (1-5 sınıf) öğrencileri oluşturmaktadır. Ayrıca kız okur sayısı % 50,5'lik bir oranla erkek okur sayısından fazladır. Anket sonuçlarına göre okurlara dergi ile ilgili değerlendirme soruları sorulmuş, sorulara okuyucuların % 80'inden fazlası olumlu yanıt vermiştir. Dergiye 100 üzerinden bir puan verilmesi istenmiş, okurların verdiği puan ortalaması 88.7 olarak belirlenmiştir. Anket sonuçlarına göre dergi okuyucu memnuniyetini kazanmıştır.²¹

4. DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DİYANET ÇOCUK DERGİSİ

Çocukların dünyasına hitap eden, onların ilgisini çekmeyi ve beğenisini kazanmayı amaçlayan her türlü eğitim-öğretim faaliyetinin, hedef kitlesinin hazır bulunuşluk seviyesini dikkate aldığı düşünülür. Aksi takdirde başarıya ulaşabilmesi söz konusu olamayacak ve kalıcı etki bırakamayacaktır. Bu durumun din öğretimi için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu nedenle öncelikle derginin hitap ettiği okuyucu kitlesini tanıması, belirlemesi ve gelişim özelliklerini dikkate alması önemlidir. Ancak bu çalışmada derginin çocuğun gelişim özelliklerine uygunluğu açısından değerlendirilmesine yer verilmemiştir.

²⁰ DÇD, "Diyanet Çocuk Dergisine Ödül", Sayı:265, Ağustos, 2002, s. 4.

²¹ Ahmet Onay, "Merhaba Çocuklar", DÇD, Sayı: 284, Mart, 2004, s.2.

Çalışmada “çocuk” kavramından kastedilen çocuğun orta çocukluk (7-9 yaş) ve ileri çocukluk (10-12 yaş) dönemleridir.²² Bu dönem son çocukluk (kızlarda 6-11 yaş) (erkeklerde 6-13 yaş)²³ dönemleri olarak da ifade edilmektedir. Diyanet Çocuk Dergisi okur kitlesini bu dönem yaş gurubu çocuklar oluşturmaktadır.

a. İnanç Öğretimi Açısından Diyanet Çocuk Dergisi

İnanç öğretiminde ele alınması gereken en temel konu “Allah’a iman” öğretimidir. “Allah’a iman, inanç sistemine bir temel teşkil ettiği gibi, İslam dininin akide ve amel yönüyle en önemli konusudur. Zira, diğer iman esaslarının hepsi (meleklerle, kitaplara...) Allah’a iman ile alakalıdır.”²⁴

Dergide Allah inancı tabiatın örnekler, matematiksel ve mantıklı delillerle ispat edilmeye çalışılmaktadır. Mart 1986 sayısında tesadüfün olmayacağı, her şeyin bir yaratıcısı olduğu şu örnekle belirtilmektedir: “meselâ dünyada yaklaşık beş milyar insan vardır. Bütün insanların vücuduna takılı olan organların yeri aynıdır. Sayıları da değişmemektedir. Her insanın iki gözü vardır ve yüzüne takılmıştır. İki kolu vardır ve kolları yandadır. Her insanda iki kulak, bir ağız, bir burun vardır. Bütün insanlar yemeklerini ağız yoluyla yemekteirler. Yine her insanda koku alma duyusu burun, işitme duyusu kulaktır. Demek, tesadüf neticesi olarak bütün insanların organlarının vücudun aynı yerinde olması ve aynı vazifeyi görmesi matematik ilmine göre imkansızdır...Öyle ise kainatta her şeye bilerek yön veren gerçek yönetici bir kudret vardır, o da Allah’tır. Her şey O’nun iradesiyle yapılır. Her şeyin dizgini O’nun elindedir. Her şeyi sonsuz ilim, irade ve kudretiyle yaratan ve idare eden O’dur.”²⁵

İnanç öğretiminde çocuğun dikkatinin çevresine yöneltilmesi, etrafında olan biten olayların fark ettirilmesi aynı zamanda Kur’an’ın üslûbuna uygun görünmektedir. Akıl, Kur’an’da anlamak, düşünmek, birleştirmek, kendini kritize etmek anlamlarında kullanılmıştır.²⁶ Bundan dolayı insan Kur’an’ın birçok yerinde düşünmeye teşvik edilmiştir: “Yeryüzünü yayıp genişleten ve onun üzerine yerinden oynatılmaz dağlar yerleştirip vadilerden nehirler akıtan ve orada her tür bitkiden iki cins yaratan ve gündüzü geceyle örtüp bürüyen O’dur. Doğrusu, bütün bunlarda, düşünen insanlar için mutlaka (çıkarılacak) dersler vardır.”²⁷ Çocuğun düşünmeye yönlendirilmesi ondaki merak ve öğrenme duygusunu tetikleyecektir.

²² Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminin e Dinî Motifler*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s.95-117

²³ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Gül Yayınları, Ankara, 1996, s.41.

²⁴ Mehmet Emin Ay, *“Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi”*, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 240.

²⁵ İdris Görmez, “Tesadüfen Olur mu?”, DÇD, Sayı:68, Mart 1986, s.28.

²⁶ Bayraktar Bayraklı, *Kur’an’da Değişim Gelişim Ve Kalite Kavramları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.46-52.

²⁷ Rad, 3.

“Etrafındaki nesnelere ve olaylara bakan çocuk, karın ve yağmurun nasıl yağdığını, güneşin nasıl ısıttığını, onun doğuşunu, batışını, geceleyin ay ve yıldızın nereden çıktıklarını, bu kadar çeşitli bitki ve hayvanların nasıl olduğunu ve bütün bunları kimin yaptığını merak etmeye başlar. Bu düşünce sonucunda böyle bir düzeni kuran çok güçlü bir varlığın, Tanrı'nın olduğunu bulabilir.”²⁸

Diyanet Çocuk Dergisinin birçok sayısında tabiat resimlerine, meyve-sebze, peynir, süt, et gibi besinlerin olduğu resimlere yer verilmektedir. Dergide bu türden resimlerin kullanılmasıyla bunların Allah'ın bize bir nimeti olduğu okur kitlesine anlatılmak istenmiştir: “Bütün dünya, her şeyi ile hazırlanmış büyük bir sofradır. Rabbimiz bu sofrayı bizim için hazırlamış. Yaşadığımız sürece bizler bu ilâhî sofradan Allah'ımızın istediği tarzda yararlanacağız. Dünyada her şey bize hizmet ediyor. Her şey bizim için yaratılmıştır. Bize bunca sayısız nimetleri veren Yüce Allah'a teşekkür etmemiz gerekmez mi? Elbette gerekir.”²⁹ Başka bir sayıda “şükretmek” üzerinde durulmuş, vücudumuzdan, tabiattan yararlandığımız nimetler sayılmıştır: “Bu saydığım nimetlerin hangisi parayla satın alınabilir? Hiç birine değer biçilebilir mi?”³⁰ diye sorulmaktadır. Verilen bu örneklerle çocuk konuyu daha etkin ve kalıcı olarak kavramaktadır.

İnanç öğretiminde, “Allah'ın merhameti”, “Allah'ın sevgisi”, “cennet” gibi bireylerde olumlu etki uyandıracak ve ümit duygularını güçlendirecek kavramların sıkça kullanılması tavsiye edilmektedir. Zira inanç duygusunun temelinde “Allah sevgisi ve “Allah korkusu” olarak iki ana duygunun olduğu ifade edilmiştir.³¹ Bu dönemdeki çocuklara “Allah'ın bütün varlıkları yaratan ve insanları onlardan daha üstün kılan ve seven, özellikle çocukları daha çok seven ve koruyan, besleyip büyüten, sayılamayacak güzelliklerde yiyecek ve içecek veren, çiçeklerle hayvanlarla tabiatı dolduran suçları ve yanlış davranışları hemen cezalandırmayıp, onların yanlışlarının farkına varmamız ve vazgeçmemiz için zaman tanıyan.....”³² olduğu anlatılmalıdır. Diyanet Çocuk Dergisi'nin 1985 ve 1990 yılları arasındaki sayılarında bunu ifade edecek yazılar çok az yer tutmaktadır. Derginin 2000 yılından itibaren çıkan sayılarında Allah sevgisine daha çok vurgu yapılmıştır. Allah sevgisinin anlatıldığı sayfalar daha renkli, figürler ve yazılar daha sevecen hâle getirilmiştir. Çocukları

²⁸ Cemal Tosun ve Recâi Doğan, 4. ve 5. Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Pegem Yayınları, Ankara, 2004, s.128.

²⁹ Hüseyin Akgül, “Allah'ın Nimetlerine Teşekkür Etmemiz Gerekir”, DÇD, Sayı: 249, Şubat, 2001, s.8.

³⁰ Rabia Gölbaşı, “Şükretmek”, DÇD, Sayı: 263, Haziran, 2002, s.10.

³¹ Neda Armaner, İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi, MEB Yayınları, İstanbul, 1967, s. 23.

³² Halis Ayhan, Din Eğitimi ve Öğretimi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 112.

sıkan uzun cümleli yazılar yerine kısa cümlelerden oluşan, sade, anlaşılır nesir yazıları ve şiirlerle Allah sevgisi anlatılmaya çalışılmıştır:

“Denizlerden bazısı tatlıdır bazısı tuzlu ve acı.
Her birinden taze balık eti yeriz.
Takındığımız incileri mercanları çıkartırız.
Allah bizlere ne çok güzellikler vermiş.
En güzel lütfuyla bizi yoktan var etti.
Sonra da bizi nimetlerle sevindirdi.
Ağaçlardan hiç eksilmedi meyveler.
Gönderilip duran bu nimetler,
Verenin zengin olduğunu söyler.”³³

Allah inancının anlatılmasında nesir ve şiirden farklı üslup kullanılarak çocukların ilgi ve algılarına daha etkili hitap edilebilmelidir. Örneğin tabiattaki varlıkların, hayvanların konuşturulması, yaratılışlarındaki insanı hayrette bırakan güzellikleri kendi ağızlarından anlatmaları mümkündür. Harikalıkları gösteren resimlerin yorumlanması da önemlidir. Dergideki metinlerde genellikle sade ve didaktik bir üslubun kullanıldığı görülmektedir. Ancak, birkaç metinde farklı üslup denemeleri de olmuştur. Örneğin, Ağustos 2001 sayısında Allah’ın varlığı, baba-oğul diyalogu kullanılarak anlatılmaktadır: “Ahmet Bey, oğlu Hidayet’le tartışır. Hidayet babasına:

- Babacığım. Allah’ın varlığı konusunda benim biraz şüphem var. Hem Allah olsaydı, bizim O’nu görmemiz gerekmez miydi? Bu konuda beni aydınlatır mısın? dedi. Babası oğluna;

- Oğlum eğer aklını tam olarak kullanır ve iyi düşünürsen, Allah’ın varlığını aklınla da bulabilirsin. Allah’ı görmeyişimiz bizim gözümüzdenidir. Bu dünyada Allah, hiçbir kimseye kendini görececek bir göz vermemiştir” dedi.³⁴

Diyanet Çocuk Dergisi’nde, inanç öğretiminde dinî günler, geceler ve mekanlardan yararlanılmıştır. Dergide yayınlandığı ay içerisinde yer alan dinî gün, gece ve bayramlarla ilgili yazılar ve bilgilere mutlaka yer verilmektedir.³⁵

³³ Zehra Öztürk, “Merhametli Allah’ım”, DÇD, Sayı: 235, Şubat 2000, s. 20-21.

³⁴ Hüseyin Akgül, “Çocuklarla Dini Sohbetler”, DÇD, Sayı: 253, Ağustos, 2001, s.6.

³⁵ Talip Uluşan, “Hicret ve Hicri Yılbaşı”, DÇD, Sayı: 213, Nisan, 1998, s.24-25; Murat Kuddusi, “Mekke’nin Fethi”, DÇD, Sayı: 234, Ocak, 2000, s. 4-5; Mehmet Bulut, “Kurban Bayramı”, DÇD, Sayı: 236, Mart 2000, s. 4-5; Mehmet Emirgil, “Aşure Günü”, DÇD, Sayı: 237, Nisan, 2000, s. 22; Uluşan, “Ramazan Ayı”, DÇD, Sayı: 256, Kasım, 2001, s.4; “Peygamberimizin

Diyanet Çocuk Dergisi'nde Allah inancının yanında diğer iman esaslarının öğretimini de içeren metinler yer almaktadır. Aynı didaktik üslubun burada olduğu görülmektedir. Örneğin, "Meleklerle İman" başlıklı yazının ilk paragrafı şu şekilde başlamaktadır: "Melekler gözle görülmezler. Nurdan yaratılmış varlıklardır. Özellikleri: Yemezler, içmezler, evlenip çoğalmazlar. Her meleğin özel bir görevi olup, bu görevi tam ve noksansız olarak yerine getirirler. Melekler, Allah'a isyan etmezler. Meleklerin görünmeyişleri, onların olmayışlarından değil, bizim onları görebilecek göze sahip olamayışımızdandır. İmanın altı şartından birisi de meleklerle imandır. Büyük melekler ve Vazifeleri....."³⁶. Konu bir sayfa içinde sadece kuru bilgi şeklinde yer almıştır. Yazı da meleklerle inanmanın birey ve toplum yaşantısındaki etkilerinden söz edilmemiştir.

Peygamberlere ve kitaplara iman konularında ise daha renkli ve ilgi çekici bir üslupla konuların anlatıldığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki metinde soru-cevap yöntemiyle peygamberlere iman konusunun ele alındığı görülmektedir:

"Merve:

- Amcacığım, peygamber ne demektir?

- Peygamberler, Allah'ın buyruklarını insanlara ulaştıran örnek insanlardır. Esra:

- Babacığım! Her isteyen peygamber olabilir mi?

- Hayır, olamaz, peygamber olacak kimseyi Allah seçer. Allah bu görevi, kulları içinde en iyi yapacak kimseye verir. Çünkü peygamberlik, çok zor bir görevdir."³⁷.

Dergide inançla ilgili verilen bilgilerde temel inanç esaslarına ters ya da yanlışlık ve çocukları olumsuz inanç ve düşüncelere sürükleyici bilgiler görülmemektedir. Ancak bazı metinlerde içerik ve üslup yönüyle çocukların gelişim düzeyinin üzerinde konuların ele alındığı görülmektedir. "Millî ve Manevî Değerlerin Önemi" başlıklı yazı bu hususa güzel bir örnektir:

"Tarih sahnesinde en uzun kalan milletlerin şüphesiz, millî ve manevî değerleri toplumsal dokusunda en iyi şekilde barındırabilen devletler olmuştur. 1299 tarihinde kurulan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 1923 yılına kadar hükümrانlığını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu da bu devletlerin en önde gelenlerinden biridir. Bireylerini millî, manevî ve ahlâkî değerlerine bağlı yetiştiren toplumların, çağın gereği olan gelişmelere de duyarsız kalmadıkları taktirde, başarılı olmamaları için bir sebep yoktur.

Ramazan Hayatı", DÇD, Sayı: 268, Kasım, 2002, s. 11; "Üç Aylar ve Regaib Kandili", DÇD, Sayı: 277, Ağustos, 2003, s. 16.

³⁶ Akgül, "Meleklerle İman", DÇD, Sayı: 262, Mayıs, 2002, s.14-15.

³⁷ Akgül, "Peygamberlere ve Kitaplara İman", DÇD, Sayı: 263, Haziran, 2002, s. 14-15.

Milletleri ve toplumları sahip oldukları millî, manevî ve ahlâkî değerlerin ayakta tuttuğunu bilmekteyiz. Bunları bizlere ulaşan tarihî belgelerden, eski medeniyetlerin kalıntılarında anlayabileceğimiz gibi Kur'an- Kerim'in bir çok ayetlerinde de ibret olmamız için Yüce Allah bizlere bildirmektedir.”(Yazı küçük puntolarla tam iki sayfa yazılmıştır.)³⁸ Bu üslup ve yöntemin zenginleştirilmesi gereklidir. Bu şekilde yazılmış bir makaleyi çocuklar severek okumayacaktır.

Derginin ilgili sayıları incelendiğinde çocuklara yönelik dua öğretimini amaçlayan yayınların çok az olduğu görülmektedir. Halbuki temel eğitim çağındaki çocuklara, dua öğretiminin bir gereklilik olduğu ve çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak sağlıklı bir dua bilincine ulaşmalarının sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.³⁹

b. İbadet Öğretimi Açısından Diyanet Çocuk Dergisi

İbadet sadece dinin muamelatla ilgili kısmı değildir. Sadece namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermekle ibadet sınırlandırmamalıdır. “Doğa olaylarını bir çiçeğin açmasını, solmasını, türlü bitkilerin insan için faydasını inceleyen, hayvanların, bitkilerin, dünya eko sistemine katkısını araştıran, tabîî afetlerin zararlarından insanları korumak için yapılan her türlü önlemlerin alınması için uğraşan bilim adamlarının çalışmaları, insanın varoluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olan ve insana kendisini tanıtan böylece onun topluma uyumlu bir birey haline gelmesini hedefleyen Psikoloji, Sosyoloji gibi bütün alanlar sonuçta insanlığa hizmet etmekle insanı yaratan ve yaşatan Tanrı'ya ibadet etmiş olurlar.”⁴⁰

Derginin ilgili sayıları incelendiğinde, ibadet öğretimini amaçlayan yazılara birçok sayısında yer verdiği görülmektedir. 1990 ve 1991 yıllarında dergide düzenli olarak “Yavrularımıza Din Bilgileri” başlığını taşıyan bölümde ibadet öğretiminin yanında inanç ve ahlak öğretimini amaçlayan yazılar da çıkmıştır. İbadet öğretimi ile ilgili yazılardan bazıları şunlardır: “Ramazan ve Oruç”⁴¹, “İslam'da Temizlik ve İbadetlerimiz”⁴², “32 Farz Nelerdir?”⁴³, “İslam'ın Şartı Beştir”⁴⁴, “Gusül Abdestinin Farzı Üçtür”⁴⁵, “Abdestin Farzı Dörttür”⁴⁶, “Teyemmümün Farzı İkidir”⁴⁷. Yine dikkati çeken husus yazıların içeriğinden ziyade üslûbudur. Bu konular düz yazı

³⁸ Bayram Uçakoğlu, “*Millî ve Manevî Değerlerin Önemi*”, DÇD, Sayı: 276, Temmuz 2003, s. 4-5.

³⁹ Tosun ve Doğan, 2004, s. 133; Fatih Malakçı, “*Dua Eğitimi ve Öğretimi*”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 42.

⁴⁰ Tosun, Doğan, 204, s.129.

⁴¹ Abdullah Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Sayı: 116, Mart 1990, s.6-7.

⁴² Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Sayı: 118, Mayıs 1990, s.12-13.

⁴³ Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Sayı: 120, Temmuz, 1990, s. 12-13.

⁴⁴ Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Sayı:121, Ağustos 1990, s. 12-13.

⁴⁵ Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Ekim, 1990, sayı: 123, s. 12-13.

⁴⁶ Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Kasım, 1990, sayı: 124, s.20.

⁴⁷ Ceyhan, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Aralık, 1990, sayı: 125, s. 12.

şeklinde sunulmuştur. Derginin 1992 yılı içerisinde yer alan bir sayısında 32 farz konusu “Hilal ile Celal 32 Farzı Öğreniyorlar” başlığıyla çizgi roman şeklinde verilmiştir.⁴⁸

İslâm’ın nasıl yaşanması gerektiği de dergide “İyi Müslüman Nasıl Olur?” başlığıyla verilmiştir.⁴⁹ İyi bir müslüman, “ İslâm’ı sağlam kaynaklardan öğrenerek ve onu bütünüyle yaşayan” müslüman olarak tarif edilmiştir. 1987 yılında da “Müslüman Çocuğu Nasıl Olmalıdır?” başlığıyla benzer ifadeler söylenmiştir: “Müslüman Türk çocukları olarak, bizim izleyeceğimiz yol da Yüce İslam Dini; Kutsal Kitabımız Kur’an’ın ve Sevgili Peygamberimizin buyrukları doğrultusunda olmalıdır. Ayrıca inançlı yaşamanın yanısıra, sevgi, saygı, güven, hoşgörü, fedakârlık, sorumluluk, doğruluk ve yapıcılık gibi manevî değerlerle donatılmış olarak, birlik ve beraberlik içerisinde, millî ve manevî değerlerimize saygılı, bölücü ve bozguncu değil, birleştirici ve yapıcı, tembel değil çalışkan olmalıyız.”⁵⁰ Burada verilen vasıflar aslında Diyanet Çocuk Dergisi’nin çocuklara vermek istediği genel hedefi özetler niteliktedir.

Çocuklarda ibadet sevgisinin yerleşmesinde bu yaşlarda taklidin önemi büyüktür. Hatta dini yaşayışın kişide çocukluk dönemindeki taklitle başladığı belirtilmektedir.⁵¹ Derginin özellikle 2000 yılı sayılarında teorik düzeyde dinî bilgilerin verilmesi yerine çocuğun bu ibadeti yaparken hissettiği duyguları yansıtan hikaye ve yazılara yer verilmiştir. “Bayram Namazına Gidiyorum”⁵², “İlk Oruç”⁵³, “Bayram Hatırası”⁵⁴, “Reçel Kavanozları ve Ramazan’ın Bereketi”⁵⁵, gibi hikâyelerde çocuklarda ibadet sevgisi geliştirilmenin amaçlandığı görülmektedir.

Dergide cehennem, ölüm, şeytan, gibi dinî kavramlara da az rastlanmaktadır. Cehennem, ölüm, şeytan gibi kavramların çocuklar için menfi etkisi göz önünde bulundurulursa, bu kavramlara az yer verilmesi isabetli olarak kabul edilebilir. Ancak çevrelerinden birçok hurafe ve yanlış bilgiler edinen çocukların da sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmeleri de önem arz etmektedir. Din eğitiminde ümit-korku dengesinin çok iyi gözetilmesi gerektiği hata ümit ve sevginin daha ağır basması gerektiği belirtilmektedir.

⁴⁸ Mehmet Zekâi Eryalaz, “ Hilal ile Celal 32 Farzı Öğreniyorlar”, DÇD, Sayı: 145, Ağustos, 1992, s. 5-6.

⁴⁹ Ceyhan, “Yavrularımıza Din Bilgileri”, DÇD, Sayı: 119, Haziran 1990, s. 12.

⁵⁰ Eryalaz, “Müslüman Çocuğu Nasıl Olmalıdır?”, DÇD, Sayı: 107, Haziran 1989, s. 22.

⁵¹ İsmail Sağlam, “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:9, Bursa, 2000, s. 557.

⁵² Osman Çevik, DÇD, Sayı: 234, Ocak 2000, s. 16.

⁵³ Adil Karagöz, DÇD, Sayı: 244, Kasım 2000, s. 20-21.

⁵⁴ Talip Uluşan, DÇD, Sayı: 248, Mart 2001, s. 4-5.

⁵⁵ İsrail İğde, DÇD, Sayı: 257, Aralık 2001, s. 4.

Sevgi ve ümit merkezli bir din öğretimi Kur'an'ın üslubuna uygun düşmektedir.⁵⁶

c. Diyanet Çocuk Dergisi'nin Din Öğretiminin Genel İlkelerine Uygunluğu

Din eğitiminin temelinde sevgi vardır. Bir de eğitimin muhatabı çocuklar olunca sevgi, istek ve duygular daha da önem kazanır.⁵⁷ Din eğitimi çocuğun dünyası içerisine giren her şeyi kucaklamalı, büyük bir hoşgörü ve sevgi ile bunları değerlendirebilmelidir. Bundan dolayı, din eğitiminde uyulması gereken kuralları belirtmekten ziyade kaçınılması gereken olumsuzluk sınırlarını çizmek daha kolaydır.

Bilgin, din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzlukları “çok tekrar, düşünmeyi engelleme, kalıp bilgiler, din dili, ihtiyaçları karşılamama, kültürü sınırlama ve metot” şeklinde sıralamaktadır.⁵⁸ Bilgin'in ifade ettiği bu hususlar din öğretiminin bütün alanlarında geçerlidir. Diyanet Çocuk Dergisi'nin bu hususlara göre incelenmesi derginin din öğretimi açısından durumunu görmemizde yararlı olacaktır.

a. Çok tekrar: Dergide aynı adı taşıyan konu veya hikâyelerin farklı sayılarda ya da farklı yıllarda tekrar yayınlandığına rastlanılmamıştır. Dergide doğruluk, çalışma, anne-babaya saygı, kardeşlik gibi konular sıkça ele alınmaktadır. Ancak konuların ele alınmasında kullanılan üslup tekdüze ve didaktik bir nitelik taşımaktadır. Konuların çocuklar için önem taşıdığı inkar edilemez. Ancak önemli olan bu konuların hayatın içinden örneklerle çocukların kavrayacağı şekilde öğretilmesidir. Aksi takdirde çocuğun sıkılması ve alıcılarını kapaması doğaldır.

b. Düşünmeyi engelleme: Din öğretiminin yöntemlerinden birisi olarak “düşündürme” kabul edilmektedir. Kur'an düşündürmek için iç gözlem ve dış gözlem yöntemlerini kullanmış, insanın kendi nefsinin ve çevresini dikkatli gözlerle gözlemlemesini istemiştir.⁵⁹ Dergide, özellikle yeni sayılarda inançla ilgili konular ele alınırken okurlar düşünmeye yönlendirilmiş ve konunun mantıkî izahları yapılmaya çalışılmıştır. Dergide “günaha girersen, Allah günah yazar, cehennemlik olursun” şeklinde düşünmeyi engelleyici bir yaklaşım görülmemektedir. Din eğitiminde esas olan sevgidir ve dergi çocuklara dini sevdirmeye, çocukları düşündürme çalışmıştır.

⁵⁶ Paşa Odabaş, “Kur'an'daki Azap Ayetlerinin Vaaz ve İrşatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlili”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, s. 74.

⁵⁷ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49.

⁵⁸ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 116.

⁵⁹ Dodurgalı, 2010, s. 85,86.

c. Kalıp bilgiler: Dergide geçmişte yaşamış Türk-İslam büyüklerinin, sahabelerin tanıtımına önem verilmektedir. Çocuklara yönelik mesajlar günlük hayattan kesitlerle sunulmaktadır. Dergide çocuklardaki fikir zenginliğini kısıtlayıcı kalıp bilgilere rastlanmamaktadır.

d. Din dili: “Din düşüncenin gelişmesi din dilinin gelişmesi ile doğrudan ilişkilidir. Din dili ise çoğu kez sembolik, mecazlarla dolu, büyük ölçüde soyut özellikler taşıyan bir dildir.”⁶⁰ Bu bakımda dinî kavramların, küçük yaşlarda, doğru ve yerinde kullanımının öğretilmesi çok önemlidir.

Dergide “Dinî Kelimeler-Kavramlar” başlığı altında din kavramların öğretimini amaçlayan bir bölüm yer almıştır. Bu bölüm 1985 yılının Ocak ayında başlamış, 1986 yılının Mart ayına kadar devam etmiş ve ara verilmiştir. Tekrar 1991 yılının başından 1992 Kasım sayısına kadar yayımlanmıştır. Çocuklarda kavram gelişimi açısından önemli olan bu köşe dergide bir daha yer almamıştır. Bu bölümde ayet, beytullah, cihad, derviş gibi kavramların açıklaması yapılmıştır. Dergide “dinî kelime ve kavramlar” köşesinde ele alınan kavramlar tabloleştirilmiştir:

	1986	1991		1992
1.	İmam	Dostluk	Mü'min	Şükür
2.	İbadet	Fesat	Münafık	Doğruluk
3.	Namaz	Hilm	Kafir	Merhamet
4.	Minber	Haset	İbadet	Şehitlik
5.	Mü'min	Sır Saklamak	Namaz	Gazilik
6.	Münafık	Mevlit	Ramazan	Bayrak
7.	Sadaka	Tövbe	Fitre	Sancak
8.	Kafir	Türbe	Oruç	Bayram
9.	Merhaba	Örf ve Adetler	İtikaf	Sevgi
10.	Vakıf	Aile	Batıl	Cuma
11.	Keramet	Millet	Caiz	Edep
12.	Tecvid	Vatan	Akaid	Sabır
13.	Ayet	Cemiyet	Haram	Haya
14.	Mukaddes Emanetler	Kanun	Ayet	Lakap Takma
15.	Beytullah	Vergi	Allah	Gıybet
16.	Derviş	Askerlik	Adak	Koğuculuk
17.	Cihad	Yurt	Teravih	Hac
18.		İnsanlık	Peygamber	Umre
19.		Kardeşlik	Şeref	İhram

⁶⁰ Süleyman Akyürek, “Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2003, s. 6.

	1986	1991	1992
20.		Arkadaşlık Mukaddes Emanetler	Yalancılık
21.		Vefa Sadaka	Haksızlık
22.		Vacip	İftira
23.		Derviş	İsraf
24.		Keramet	Adalet
25.		Kabe	Tembellik
26.		Hac	Çalışmak
27.		Vakıf	Abdest
28.		Kurban	Temizlik
29.		Edep	Gusül
30.		Misafir	
31.		Komşu	
32.		Vazife	

Yukarıdaki tabloda kavramlar, dergide ele alınış sırasına göre dizilmiştir. Görüldüğü gibi kavramların okuyucuya sunulmasında herhangi bir sistem düşünülmemiştir. Ancak üç yıl içerisinde okuyuculara tekrarlar haricinde 95 temel kavram sunulmuştur.

e. İhtiyaçları karşılamama: Din eğitiminde, zihinsel, toplumsal, duygusal gelişimde etkili olan ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmalıdır. Zamanın değişmesiyle ihtiyaçlar da değişmektedir. Çocuklara dini konular anlatılırken çocuğun zekâ, öğrenme ve anlayış seviyesi göz önünde bulundurulmalı, dinen doğrudur diye her konu ve bilgi zamansız verilmemelidir. İhtiyaçlar göz önünde bulundurularak bir sıralama ve ölçü ile öğretimin gerçekleşmesi gerekmektedir.⁶¹

Bir çocuk dergisinin en büyük özelliklerinden birisi, okuyucusu tarafından sevilmesi ve onlardan gelen çalışmalara sayfalarında yer vermesidir. Diyanet Çocuk Dergisi'nde okuyuculardan gelen yazı ve resimlerle şekillenen sayfa sayılarına örnek olarak, derginin, 2000, 2001, 2002, 2003 yıllarından ikişer ay aralıklarla dörder sayı karşılaştırılmıştır:

⁶¹ Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 101.

SR NO	KÖŞELER	2000	2001	2002	2003
		OCAK NİSAN TEMMUZ EKİM	OCAK NİSAN TEMMUZ EKİM	OCAK NİSAN TEMMUZ EKİM	OCAK NİSAN TEMMUZ EKİM
1	<i>AYIN ŞİİRİ</i>	1 SH.	1 SH.	1 SH.	1 SH.
2	<i>ŞİİR BAHÇESİ</i>	2 SH	2 SH	2 SH	2 SH
3	<i>POSTA KUTUSU</i>	4 SH	4 SH	4 SH	4 SH
4	<i>SİZLERLE BAŞBAŞA</i>	2 SH	2 SH	2 SH	-
5	<i>YURTTAN GURBETTEN HABERLER</i>	2 SH	2 SH	2 SH	2 SH
6	<i>GENÇ RESSAMLAR</i>	2 SH	2 SH	4 SH	4 SH
7	<i>AYIN MEKTUBU</i>	1 SH.	1 SH.	1 SH.	1 SH.
8	<i>SİZİN ALBÜMÜNÜZ</i>	1 SH.	1 SH.	1 SH.	1 SH.
	TOPLAM	15 SH	16 SH	17 SH	15 SH

Tabloda görüldüğü gibi derginin üçte birine yakını okuyuculardan gelen çalışmalarla şekillenmiştir. 1985 yılında okuyuculardan gelen çalışmalara ayrılan sayfa sayısı 4-5 sh., 1990 yılında 6-7 sh., 1995 yılından itibaren 15 sh.nın altına düşmemiştir.

f. Kültürü sınırlama: Dergide, İslam tarihinde yaşanmış farklı olayların anlatılmasının yanında, güncel hayatı örnekleyen hikayelere de sıkça yer verildiği görülmektedir. Ancak tarihî hikâyeler ele alınırken hikâyenin günümüze bakan yönleri yeterince ele alınmamış, karşılaştırma ve değerlendirme yapılmamıştır. Buna rağmen genel olarak dergide kültürü sınırlama gibi bir olumsuzluğa rastlanmamaktadır. En azından Peygamberimiz ve sahabe döneminden çocukların anlamada zorlanacağı kıssalara yer verilmemiştir.

g. Metod: Din eğitimi, “dinin öğretim konusu yapılırken nelere dikkat edileceği, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılabilceği, öğretim ortamının nasıl düzenleneceği ve hangi araç-gereçlerin geliştirilerek kullanılabilceği ile ilgilenmektedir.”⁶² Bu ilginin neticesinde din eğitiminde “Dini genç insanlara nasıl ilgi çekici biçimde duyguları ve eğilimleri zedelemeyen verebilirim?” kaygısına neden olmalıdır. Dergide biçimsel iyileştirmeler hariç içerik yönüyle yenileşme kaygısının olduğu görülmemektedir. Halbuki, 1985’den 2000’e kadar dünyada çok hızlı değişimler olmuş, çocukların bile hayatı algılayışları fark etmiştir. Çocukları

⁶² Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2009, s. 8.

etkileyen örnekler değişmiş; mizah anlayışları bile farklılaşmıştır. Metot olarak dergide klasik anlatım yöntemi ağırlık kazanmış, ayet ve hadislerden örnekler verilerek konular işlenmiştir.

Diyabet İşleri Başkanlığı'nın 1994 yılı çalışma programı gereğince Diyanet Çocuk Dergisi'nin şekil ve muhteva yönünden geliştirmesi amacıyla Araştırma Planlama Koordinasyon Dairesi tarafından yurt içi ve yurt dışındaki okurlara yönelik bir anket çalışması şeklinde yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre okurların % 45.6' sının dergiyi müftülüklerden, 38.3'ünün din görevlilerinden, 12.6'sının abone yoluyla, 1.1'inin bir arkadaşından, 2.4'ünün ise diğer yollardan sağladıkları görülmektedir.⁶³ Bu bilgilere göre dergiyi alan ailelerin büyük çoğunluğunun bir şekilde Diyanet teşkilatı ile irtibatlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle dergi, okuyucularını doğru bilgilerle aydınlatması, onlarda var olan cevheri canlı tutması, hurafe ve batıl inançlardan koruması gibi önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Diyabet İşleri Başkanlığı Süreli Yayınlar Şubesi Müdürlüğü tarafından 2004 yılında verilen bilgilere göre Diyanet Çocuk Dergisi'nin ülkelere göre tahmini dağılımı şu şekildedir:

<u>Ülke Adı</u>	<u>Traj</u>
1. ALMANYA	3000
2. HOLLANDA	940
3. FRANSA	185
4. AMERİKA	105
5. AVUSTRALYA	90
6. BELÇİKA	30
7. İSVİÇRE	25
<hr/>	
TOPLAM	4375

Yukarıda verilen rakamlarda da görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Dergisi'nin okurlarından büyük oranı yurtdışında yaşamaktadır. Derginin, yurtdışında Türk ve İslam kültüründen uzaklaşma tehlikesinde olan gurbetçi çocuklara millî ve manevî değerleri öğretme ya da unutturmama gibi bir misyon ifa etmesi mümkündür. Aynı zamanda dergi, bu çocukların millî ve manevî değerlerle birlikte, Türk dilini de unutmamalarını sağlayabilir.

SONUÇ

Çocuk, inanmaya ve dinî değerleri kabule yetenekli ve hazır olarak dünyaya gelir. Peygamberimiz “Her çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne ve

⁶³ Gaffar Tetik, “Merhaba Çocuklar”, DÇD, Sayı: 177, Nisan, 1995, s.1-2.

babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusileştirir.”⁶⁴ buyururken de çocuğun yapısında bulunan Allah’a inanma kabiliyeti ve dinî değerleri kabul etme yeteneğine işaret etmiştir. Çocuğun yapısındaki bu tabîî eğilim dış tesirlerle değişir, belli bir şekil kazanır.

Günümüzde anne-babanın çocuk üzerindeki etkisinin önüne geçebilecek dış etkenler oldukça fazladır. Özellikle kitle iletişim araçları çocukların ilgisini çekmektedir. “Bu araçların en önemli iki özelliği vardır: Birincisi; çeşitli konulardaki bilgi ve haberleri, görüşleri geniş kitlelere kısa zamanda iletebilmeleri, ikincisi; bireyleri tek yönlü edilgen olarak etkilemeleridir.”⁶⁵ Bunların içerisinde çocuğa olumsuz etki yapacak olanlara karşı aileler önlem almaya çalışmaktadırlar. Faydalı olmak ve eğitim açısından bir boşluğu doldurmak amacıyla yayın yapan kitle iletişim araçları da vardır. Bunlar samimi olsalar dahi eğitim açısından değerlendirilmeli, bilimsel değeri inceden inceye tartılmalıdır. Aksi halde, bilerek veya bilmeyerek yapılan yanlışlar, çocuğun ruh dünyasında gelecekte düzeltilmesi zor yaralar açacaktır.

Çocuklara yönelik kitle iletişim araçlarından çocuk dergilerinin çocuk edebiyatı içindeki yerini ve çocuğun eğitime katkısını göz ardı etmek mümkün değildir. Ülkemizde birçok çocuk dergisi çıkmıştır ve hâlâ yayın hayatına devam edenler vardır. Bu dergilerden Diyanet Çocuk Dergisi, 1979’da yayın hayatına başlamış, 250 sayıyı aşmış bir dergi olarak ülkemizde en uzun süreli çocuk dergilerindedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çocuklara yönelik bir yayın organı olan dergi, çocukları eğlendirirken, dinî ve millî değerleri vermeyi amaçlamıştır.

Diyanet Çocuk Dergisi okul çağındaki çocuğa yönelik bir dergidir. Okul çağı ise; orta çocukluk dönemi(7-9 yaş) ve ileri çocukluk dönemi (10-12 yaş) olarak ikiye ayrılmaktadır. Okul çağı çocuklarının gelişim basamaklarına uygunluğu çok önemlidir. Bu basamaktaki çocuğun gelişim özellikleri, bilişsel, toplumsal, ahlâkî olmak üzere üç ayrı katagoride ele alınmıştır. Din eğitimi açısından çocuğun dinî ihtiyaçları karşılanırken bu gelişim evrelerinin bilinmesi, çocuğun tanınması çok önemlidir.

Diyanet Çocuk Dergisi, inanç ve ibadet öğretimi ve din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzluklar açılarından değerlendirilmiş ve din öğretimindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dergide inanç öğretimi, aklı ve mantıkî deliller sunulularak anlatılmaktadır. İnanç öğretiminde, sevgi ve ümit merkezli bir yaklaşım sergilenmekte ve çocuklarda olumlu etki uyandıracak kavramların sıkça kullanılmasına çalışılmaktadır. Dergide inançla ilgili verilen bilgilerde temel inanç esaslarına aykırı, batıl ya da

⁶⁴ Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, III:2048, İstanbul,1981.

⁶⁵ Hüseyin Peker, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Medya”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 164.

yanlış bilgilere rastlanmamıştır. Derginin inanç öğretimiyle ilgili tespit edilebilen en önemli eksiği öğretim yöntem ve tekniklerinde zenginliğe ve çeşitliliğe önem vermemesidir. Kullanılan üslup tekdüze ve didaktik bir nitelik göstermektedir. Dergi çocukların ilgisini çekecek ve daha kolay kavramalarını sağlayacak örnekler, şekiller ve resimler kullanılmalı ve anlatımında çocuk seviyesini göz ardı etmemelidir.

Diyanet Çocuk Dergisi'nin ibadet öğretimine önem verdiği ve birçok sayısında ibadetlerin tanıtımını amaçlayan köşelerin bulunduğu görülmektedir. İnanç öğretimine göre ibadet öğretimini amaçlayan bölümlerde görselliğin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Derginin 2000 yılından sonraki sayılarında çocukların duygu dünyasına hitap eden, bir çocuğun ibadet ederken hissettiklerini yansıtan hikaye ve yazılara yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle derginin ibadet öğretim yöntemleri açısından kendini yenilediği ve geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Dergi, din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzluklar (çok tekrar, düşünmeyi engelleme, kalıp bilgiler, din dili, ihtiyaçları karşılamama, kültürü sınırlama ve metot) açısından değerlendirildiğinde genel olarak bu olumsuzluklardan kaçındığı görülmektedir. Ancak dergi üslup yönüyle tekrara girmekte ve metot yönüyle zenginlik ve çeşitlilik göstermemektedir. Bununla birlikte derginin okuyucusuyla sağlam bir iletişim oluşturduğu ve okurları tarafından sevildiği görülmektedir. Bu nedenle derginin değişmez köşelerinden birisi de okuyucuların çalışmalarının yayınlandığı bölümlerdir.

Dergi eksikleriyle beraber, dinî hassasiyete sahip okuyucu kitlesinin temel İslâmî bilgileri almalarında ve din anlayışlarının şekillenmesinde önemli yere sahiptir. Dergi millî ve dîni değerlere saygılı ve bu değerleri sevdirmeye, tarihî şahsiyetleri tanıtmaya çalışan, sevgi ve hoşgörü merkezli bir yayın formatı izlemektedir. Özellikle yurtdışında yaşayan Türk çocuklarının da istifade ettiği dergi, inanan insanların dinî hislerini canlı tutmuş ve temel dinî bilgilerin doğru aktarılmasını sağlamıştır. Ancak, dergi, yayın hayatına kendini geliştirerek devam etmesi için bilimsel bir yayın kurulu oluşturmalı; akademik çevrelerin görüşlerini değerlendirmeli ve din eğitimi açısından üslubunu, çocuk seviyesine uygun yöntem ve teknikler geliştirerek gözden geçirmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgül H, “Allah’ın Nimetlerine Teşekkür Etmemiz Gerekir”, DÇD, Sayı: 249, Şubat, 2001.
- Akgül H, “Çocuklarla Dini Sohbetler”, DÇD, Sayı: 253, Ağustos, 2001.
- Akgül H, “Meleklerle İman”, DÇD, Sayı: 262, Mayıs, 2002.

- Akgül H, “*Peygamberlere ve Kitaplara İman*”, DÇD, Sayı: 263, Haziran, 2002.
- Akyürek S, “Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2003.
- Akyürek S, *Din Öğretimi*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2009.
- Armaner N, *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1967
- Ay M. E, “*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998.
- Ayasbeyoğlu N, *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur’an-ı Kerim’in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul, 1968.
- Ayhan H, *Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Başaran İ. E, *Eğitim Psikolojisi*, Gül Yayınları, Ankara, 1996.
- Bayraklı B, *Kur’an’da Değişim Gelişim Ve Kalite Kavramları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bilgin B, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Bulut M, “*Kurban Bayramı*”, DÇD, Sayı: 236, Mart 2000.
- Ceyhan, A, “*Yavrularımıza Din Bilgileri*”, DÇD, Sayı: 116, 118, 119,120, 121, 123, 124, 124, 125, Yıl: 1990.
- I. Din Şûrası, Tebliğ ve Müzakereler II (1-5 Kasım 1993), Ankara 1985.
- DÇD, “2. *Cildimize Başlarken*”, Sayı: 5, Ağustos, 1980.
- DÇD, “*Bir Müjde*”, Sayı:10, Mayıs, 1981.
- DÇD, “3. *Cildimize Başlarken*”, Sayı:11, Haziran 1981.
- DÇD, “*Diyanet Çocuk Dergisine Ödül*”, Sayı:265, Ağustos, 2002.
- Dodurgalı A, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Emirgil M, “*Aşure Günü*”, DÇD, Sayı: 237, Nisan, 2000.
- Emiroğlu Ö, *Tanzimat’tan 1928’e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.
- Emiroğlu Ö, “*Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine*”, *Birinci Çocuk Edebiyatı Sempozyumu*, İlesam, Ankara, 1995.
- Eryalaz M. Z, “*Hilal ile Celal 32 Farzı Öğreniyorlar*”, DÇD, Sayı: 145, Ağustos, 1992.

- Eryalaz M. Z, “Müslüman Çocuğu Nasıl Olmalıdır?”, DÇD, Sayı: 107, Haziran 1989.
- Görmez İ, “Tesadüfen Olur mu?”, DÇD, Sayı:68, Mart 1986, s.28.
- Gölbaşı R, ”Şükretmek”, DÇD, Sayı: 263, Haziran, 2002.
- Gurbetoğlu A, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocukluk Anlayışı”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 40, Sayı:2, 2007.
- Kandemir M. Y, “Çocuk Yayınlarına Temel Yaklaşımlar”, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1987.
- Kuddusi M, “Mekke ’nin Fethi”, DÇD, Sayı: 234, Ocak, 2000.
- Kür İ, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 50, Ankara, 1991.
- Malakçı, F, “Dua Eğitimi ve Öğretimi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.
- Meydan Larousse*, “Çocuk” maddesi, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, Cild: II, İstanbul, 1976.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, III:2048, İstanbul,1981.
- Odabaş P, “Kur’an’daki Azap Ayetlerinin Vaaz ve İrşatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlili”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.
- Okay C, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Onay, A, “Merhaba Çocuklar”, DÇD, Sayı: 284, Mart, 2004.
- Öztürk Z, “Merhametli Allah ’ım”, DÇD, Sayı: 235, Şubat 2000.
- Peker H, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Medya”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998.
- Sağlam İ, “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:9, Bursa, 2000.
- Selçuk M, *Çocuğun Eğitimin e Dinî Motifler*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
- Şimşek H, Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi, , Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002.
- Şirin, M. R, *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- Tetik G, “Merhaba Çocuklar”, DÇD, Sayı: 177, Nisan, 1995.

- Tosun C. ve Doğan R, *4. ve 5. Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem Yayınları, Ankara, 2004.
- Uçakoğlu B, “*Millî ve Manevî Değerlerin Önemi*”, DÇD, Sayı: 276, Temmuz 2003.
- Uluşan T, “*Hicret ve Hicrî Yılbaşı*”, DÇD, Sayı: 213, Nisan, 1998.
- Uluşan T, “*Ramazan Ayı*”, DÇD, Sayı: 256, Kasım, 2000.
- Uluşan T, “*Peygamberimizin Ramazan Hayatı*”, DÇD, Sayı: 268, Kasım, 2002.
- Uluşan T, “*Üç Aylar ve Regaib Kandili*”, DÇD, Sayı: 277, Ağustos, 2003.
- Uluşan T, “*Mevlit Kandili*”, DÇD, Sayı: 248, Mart 2001.
- Yalçın A. ve Aytaş G, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- Yavuz K, *Çocuk ve Din*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Yılmaz H, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, Ankara, 2003.